

TÜRKİYE’DE TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNİN MALİ YAPISI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ramazan AYDIN*

Ayşe ATILGAN YAŞA**

Özet

Günümüzde ülke çapında yaygın bir kurum haline gelen tarım kredi kooperatifleri, çiftçilere tarımsal girdi ve kredi sağlaması ve çiftçiler tarafından üretilen ürünleri değerlendirmesi bakımından tarım sektörünün gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır. Kurumun öz kaynaklarının yanında yabancı kaynaklar ile finansman sağlayabilmesi ve bu kaynakları kendi mevzuatı doğrultusunda kredilendirebilmesi, işleyişi ve sektöre sunduğu katkıların olumlu sonuçlar doğurabilmesinde oldukça etkili olmuştur. Mali açıdan her geçen yıl daha da güçlenen ve kamu yararına hizmet sağlayan kurum, devletin herhangi bir kurumuna doğrudan bağlı ve ilişkili olmadığı için söz konusu mali kalemlerinin değerlendirilmesi ve yabancı kaynaklı kredilerin ödenmesi bakımından tamamen kendi inisiyatifinde hareket edebilmekte ve serbest piyasa koşullarına göre kaynak temin edebilmektedir. Tarım kredi kooperatifleri bu yönüyle kamu sektöründe yer alan pek çok kurumdan ayrı ve özgün bir konuma sahip olmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de tarım kredi kooperatiflerinin mali yapısını 2011-2018 yıllarına ait verileri ile değerlendirmek ve süreçte karşılaşılan güçlüklerle yönelik alternatif çözüm önerileri geliştirmektir.

Anahtar Kelimeler: Kooperatif, Tarım Kredi Kooperatifleri, Mali Yapı.

Gönderilme Tarihi: 08.08.2019

Kabul Tarihi: 15.10.2019

* Tarım Kredi Kooperatif Merkez Birliği Müfettişi, raydin0906@gmail.com, ORCID NO:0000-0002-3099-5673.

** Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Salihli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Bütçe ve Mali Planlama A.B.D., ayse.yasa@cbu.edu.tr, ORCID NO: 0000-0001-8890-0553.

AN EVALUATION ON AGRICULTURAL COOPERATIVE CREDIT’S FISCAL STRUCTURE IN TURKEY

Abstract

Today, agricultural credit cooperatives, which have become a widespread institution nationwide, have made significant contributions to the development of the agricultural sector in terms of providing agricultural inputs and loans to farmers and evaluating the products produced by farmers. In addition to its own resources, the institution has been able to provide financing with foreign resources and to lend these resources in line with its own legislation, and it has been very effective in making positive and positive contributions to the sector. Since the institution, which is strengthened every year and provides services for the public good, is not directly connected to any state institution and is not related to it, it can act on its own initiative in terms of evaluating these financial items and paying foreign loans. In this respect, it differs from many institutions in the public sector. The aim of this study is to evaluate the financial structure of the agricultural credit cooperatives in Turkey for the years 2011-2018 and develop alternative solutions for the difficulties encountered in the process.

Keywords: *Cooperative, Agricultural Credit Cooperatives, Financial Structure.*

GİRİŞ

Tarım, geçmişten günümüze insanlığın en temel ihtiyaçlarından biri olan yiyecek ihtiyacının karşılanmasına yönelik bir zorunluluktan ortaya çıkmıştır. Artan nüfus miktarına paralel olarak tarımdaki üretim miktarı da artmış, çeşitli tekniklerin kullanılması ve işbirliği ile üretim de beraberinde gelişmiştir. Temel olarak üreticilerin bilinçlendirilmesi, kaliteli ve daha fazla üretimin yapılabilmesini sağlama ve üretim sürecinde ortak bilinç kültürü oluşturarak üreticilerin sahip oldukları hakları da koruma gibi ihtiyaçlardan kooperatifçilik doğmuştur. Tarımsal amaçlı çeşitli adlarda kooperatifler mevcut olmakla birlikte, çalışmamızın konusunu tarımsal üretimde kredi kullandırmaya yönelik olarak Türkiye’de faaliyet gösteren tarım kredi kooperatiflerinin mali yapısı oluşturmaktadır. Bu çalışmada, kooperatifçilik kavramı ve tarım kredi kooperatiflerinin ortaya çıkışı ve varlık sebebi değerlendirildikten sonra, tarım kredi kooperatifleri merkez birliği genel müdürlüğünün temin ettiği finansal kaynakları ve tarım kredi kooperatiflerinin 2011-2018 yılları itibariyle mevcut mali yapısı değerlendirilmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur.

1. Kavramsal Çerçeve ve Kooperatifçilik Tarihi

Kooperatif, Latince ‘işbirliği’ anlamına gelen ‘*cooperatio*’ kelimesinden türemiştir. Nitekim kooperatifçilik (co-operation), İngilizcede ‘co’(-ile birlikte) ve ‘operation’(çalışma, faaliyet gösterme) kelimelerinden oluşan ‘örgütlü iş birliği’ olarak ifade edilmektedir. Türk Dil Kurumu (TDK)’na göre kooperatif kelimesi, “Ortaklarının gereksinimlerini uygun şartlarda elde etmelerini sağlamak amacıyla kurulan birlik” anlamı taşımaktadır.

Uluslararası Kooperatifler Birliği (International Cooperative Alliance-ICA) ise kooperatifi, “Ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaç ve istekleri müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme yoluyla karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu özerk bir teşkilatlar” şeklinde tanımlamıştır.

ICA, kooperatifler için genel hatlarıyla altı temel ilke belirlemiştir. Bunlar (ICA, <https://www.ica.coop>) :

- Gönüllülük ve açık üyelik,
- Demokratik olarak ortakların yönetimde söz sahibi olması,
- Ortakların mali katılımı,
- Özerklik ve bağımsızlık,

- Eğitim, öğretim ve bilgi akışı ve kooperatifler arasında işbirliği ve toplum yararını gözetmedir.

ICA’ya göre, bu temel ilkelerde sıralanan ilk dört ilkenin uygulanmadığı durumlarda kooperatifler oluşum amaçlarını kaybedecektir. Çünkü bu dört ilke kooperatif ortaklarının yapılan işlerde aktif bir rol alabilmesini, kooperatifleri benimsemesini ve faydalanmasını sağlamaktadır. Eğitim ilkesi de ortakların kooperatiflerin iş ve işlemlerinin daha verimli bir şekilde yerine getirmesini sağlarken demokratik işleyişi de güçlendirmektedir. Kooperatifler arasında diyalog sonucu oluşan işbirliği ise kooperatiflerin ekonomik yönden kırılğan hale gelmemesini hedeflemektedir. Toplum yararını gözetme ilkesi ise kooperatif sorumluluğu bünyesinde ve ICA birimi desteği ile yoksulluğu önleme ve çevrenin korunmasını amaçlamaktadır.

Kooperatif kavramının kabul edilen tek bir tanımı olmamakla beraber, üyelerin ekonomik ve sosyal açıdan ortak ihtiyaçlarını gidermek için kurulan ortaklık yapısı olarak ifade edilebilmektedir. Yani kooperatifler, ihtiyaç duyulduğu zaman doğan ve ihtiyaca karşılık veren ekonomik bir örgüttür (İnan, 2008). Başka bir ifadeyle kooperatif, kişilerin kendi iradesiyle bir araya gelerek, ekonomik ve sosyal gereksinimlerini yerine getirmek için demokratik biçimde yönetilen bir girişimdir (Esen, 2000).

Türkiye’de kooperatifçilik çok eskilere dayanmakta olup, kavramsal olarak “Teavün” (yardımlaşma) ve “Tesanüt” (dayanışma) kelimeleri ile ifade edilmiştir. Bu kelimelerin yerini daha sonraki yıllarda imece, dernek ve yardımlaşma gibi kelimeler almıştır. Dolayısıyla Türkiye’de ‘kooperatif’ kelimesi ilk olarak Cumhuriyet tarihinde kullanılmaya başlanmıştır (Kara, 2003). O nedenle Türkiye’de kooperatifçilik tarihini cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemler olarak ele almak gerekmektedir.

Cumhuriyet öncesi dönemde kooperatifçiliğe ilişkin, ağırlıklı olarak kırsal kesimce benimsenen ekonomik ve toplumsal dayanışmaların, Türk kooperatifçilik hareketinin temelini ve en güçlü kaynağını oluşturduğu görülmektedir. Dayanışma kültürü ülkede kooperatifçiliği birdenbire değil, örgütlenmiş toplumsal ve ekonomik dayanışmanın ortak bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Ürper, 1996). Türkiye’de kooperatifçiliğin tarihi incelenirken, modern kooperatiflerden önce günümüzdeki kooperatif yapısına benzeyen bazı teşkilatlarca sürdürüldüğü görülmektedir. Söz konusu bu teşkilatları Şekil 1’de yer alan kategorilerde ele almak mümkündür.

Şekil 1. Cumhuriyet Öncesi Dönem Kooperatifçilik

Şekil 1’de yer alan imece usulü, çalışmanın ortaklaşa şekilde yapılması konusunda kooperatifçilik benzeri uygulamalara en iyi örneklerdendir. Köylerde kullanılan ortaklaşa fırınlar, süthaneler ve çamaşırhaneler, ortak bekçi ve çoban tutmak, mera ve koruluk tesis etmek, yol yapmak da ve harman ve orak gibi zamanında sonuçlandırılması gereken işler işbirliği içinde yapılan davranışlardır. Ahi birlikleri, kooperatifçiliğin, sendikaların ve sosyal güvenlik kurumlarının başlangıcıdır. Öyle ki Ahilik teşkilatı, esnaf ve sanatkârların iştigal ettikleri işleri yerine getirmek için gerekli olan hammadde alımının ve satımının yapılması, ürünün işlenmesi ve piyasaya sürülmesi, zarar ve ziyana uğrayan teşkilat üyelerine yardım edilmesi, fiyatları ayarlamak suretiyle, üretimi miktar ve kalite olarak planlayarak üreticileri desteklemesi, kaliteli ve sağlam, uygun fiyatlı mal üretimini sağlayarak nihai tüketicileri koruması, toplumsal düzene, huzura ve eğitime önem vermiştir (Yüksel, 2005).

Cumhuriyet öncesi kooperatifçilik benzeri uygulamalardan bir diğeri de loncalardır. Kavram olarak lonca, esnaf ve sanatkârların kendi aralarında kurdukları birliği ve düzeni, aynı zamanda özel işleri için toplandıkları odayı ifade etmektedir (Bayram, 2012). Sosyal yardım sağlayan bir diğer uygulama ise memleket sandıklarıdır. 1863 yılında Mithat Paşa tarafından Tuna vilayetinde, köylünün teşkilatlı ve sistemli bir zirai krediye kavuşması için ilk “Memleket Sandığı” teşkilatı kurulmuştur (Mülayim, 2013). Kooperatifçilik benzeri bu yapılanmada, her çiftçi ailesine veya devlete ait boş arazilerde ya da kiralamak suretiyle üretime açılan arazilerde eşit şartlarda ve imece usulüyle ürün ekimi ve hasadı yapabilmektedir (Hazar, 1970). Bu sistem her bölgede iyi çalışmadığı için zamanla terk edilmiştir (Çıkmın ve diğerleri, 1994). Zamanla memleket sandıkları menafi sandıkları adı ile yeniden uygulamaya konulmuştur. Bunun diğerlerinden farkı ise devlet

tarafından toplanan aşar vergisine %10 zam yapılarak, sandıkların ihtiyacı olan finansman temin edilmek istenmesidir. Köy İhtiyar Kurullarının yönetimindeki menafi sandıkları, köylülerin kredi ihtiyaçları karşılanması bakımından Ziraat Bankası’nın temelini oluşturmuştur (İloğlu, 1964).

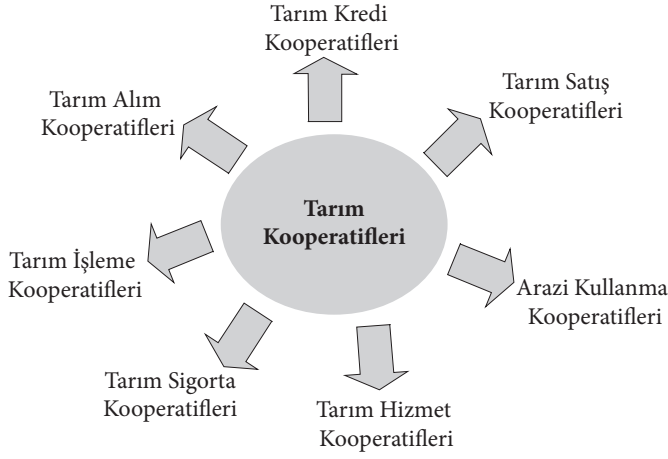
Türkiye’de kooperatifçilik hareketi, disiplinli ve mevzuata uygun işleme evresini ancak Cumhuriyet döneminde tamamlayabilmiştir (Alparslan, 2004). Türk kültürel mirasında var olan “İmece” ve “Ahilik” sistemine uygun olan kooperatifçilik özellikle Tarım Kredi Kooperatifleri sayesinde daha sistematik hale gelmiştir. Kooperatifçiliğin Cumhuriyet dönemindeki gelişme süreci ele alındığında; 1924 yılında 498 sayılı “İtibari Zirai Birlikler Kanunu”, 1929 yılında 1470 sayılı “Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu”, 1935 yılında çıkarılan 2836 sayılı “Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu” ile daha nitelikli bir hale büründüğü görülmektedir (Mülayim, 1975).

Kooperatifçilik kavramına 1961 Anayasa’sının 51. maddesinde “Devlet kooperatifçiliğinin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır.” hükmünde de yer verilmiştir. Bu hüküm, kooperatifçilik konusunun ilk kez bir Anayasa’da yer alması bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca, bu süreçte tarımsal alandaki gelişmeyi ve üretilen tarımsal ürünlerin değerlendirilmesini teşvik edecek önlemleri alma görevi de devlete verilmiştir.

24.04.1969 tarihli 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu Madde 1’de ise kooperatif için, “Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklardır” tanımı yer almaktadır.

Türkiye’de geçmişten günümüze üretim ile ilgili problemlerden biri de, yeterince örgütlenemeyen tarım sektörü olmuştur. Üretimde örgütlenme, genel anlamda kamu ve üreticiler tarafından oluşturulan örgütler olarak kategorizeleştirilebilmektedir. Türkiye’de üretimde kamu örgütlenmesi, ilgili bakanlıklar tarafından yürütülmekte iken üretici örgütlenmesi ise mesleki ya da ekonomik temelli gerçekleşmektedir (Yercan, 2007).

Çiftçilerin ortaklaşa hareket ederek ekonomik haklarını gözetmek amacıyla kurdukları tarım kooperatifleri, faaliyet alanlarına göre çeşitlilik göstermektedir. Söz konusu faaliyet alanları ise Şekil 2’de yer almaktadır.

Şekil 2. Türkiye’de Tarım Kooperatiflerinin Faaliyet Alanları

Kaynak: (Mülayim, 2013)

Şekil 2’den görüldüğü gibi kooperatiflerde çiftçiler üretici, tüketici ve kredi alıcısı kimliği ile faaliyet göstermelerinin yanı sıra ekonomik haklarını savunma amaçlı birleşmişlerdir (Everest ve Yercan, 2012). Türkiye’de tarım sektörünün halen stratejik önemini koruduğu göz önüne alındığında, kooperatiflerin ortaklarına ve ekonomiye sağlayacağı katkılar oldukça önemlidir (Özdemir vd., 2011). Çalışmamızın konusu olan tarım kredi kooperatifleri de ortaklarına en uygun kredi sağlamak amacıyla kurulmuştur.

2. Bir Kooperatif Türü Olarak Tarım Kredi Kooperatifleri

Tarım Kredi Kooperatifleri, 1867 yılında kurulan ve tarımsal kooperatiflerin ilk adımı niteliği taşıyan ‘Memleket Sandıkları’ndan hareketle, 1935 yılında çıkarılan 2836 sayılı “Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu” ile şekillenmiştir. Tarım Kredi Kooperatiflerinin teşkilatlanması ise 1972 yılında çıkarılan 1581 sayılı “Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu” ile 1977 yılında Merkez Birliği’nin kurulmasıyla gerçekleşebilmiştir.

İlgili Kanun’un yürürlüğe girmesinden önce, Tarım Kredi Kooperatifleri, T.C. Ziraat Bankası’na bağlı faaliyet gösteriyor iken Kanun ile birlikte bağımsız bir çiftçi kuruluşu olmuştur. T.C. Ziraat bankası ise günümüzde söz konusu faaliyetlerde idari yükümlü değil finansman bankası olarak faaliyet göstermektedir. Dolayısıyla günümüzde Tarım Kredi Kooperatifleri, 1581 Sayılı Kanunu’na göre

kurulmuş ayrı tüzel kişilikleri olan bir kooperatif yapısıdır. Ayrıca 1581 Sayılı Kanun’a göre hazırlanan ve T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nın onayı ile yürürlükte bulunan Ana sözleşme ile hüküm altına alınan;

“Yaklaşık 1 Milyon çiftçi ortağı olan, sermayesi ortakların ödediği paylardan oluşan, Merkez Birliği, 17 Bölge Birliği ve 1625 Kooperatifin ayrı tüzel kişiliklerden oluştuğu, her tüzel kişiliğe ait çiftçi ortaklardan seçilen Yönetim Kurulları bulunan, çiftçilerimizin her türlü tarımsal girdi ihtiyacını karşılamak ve ürettikleri ürünleri değerlendirmek amacıyla kurulan kooperatif organizasyonudur.”

2005 yılında 5330 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununda Değişiklik yapılmasına ve Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununda Değişiklik yapılması hakkındaki 553 sayılı Kanun Hükmünde kararnamenin değiştirilerek kabulüne dair kanun ile Kurumun yasal düzenlemesine son halini vermiştir. Söz konusu düzenleme ile Tarım Kredi Kooperatifleri daha demokratik bir yapıya kavuşturularak, kooperatifler arası dayanışma ilkesi yasal çerçeveye oturtulmuş ve çiftçilere uygun şartlarda kredi, akaryakıt ve sigorta işlemlerinin temin edilmesinin önü açılmıştır.

Tarım Kredi Kooperatifleri ile sadece ortaklara kredi dağıtımını değil, aynı zamanda ortakların ve ortak dışı üreticilerin üretime yönelik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla piyasadaki uygun şartlarda sağlamayı ve ürünlerini pazarlamayı; bunun yanında sürdürülebilir, üretken bir tarım politikası için ortak üreticilerini, teknik ve eğitim olanaklarıyla daha bilinçli yatırım politikası amaçlanmaktadır. Bu kooperatifler çoğu zaman küçük ve orta büyüklükteki çiftçilerin yalnız başlarına alamadıkları krediyi, maliyetine ve düşük faizle temin etmektedir (Sayılı ve Adıgüzel, 2013).

Tarım Kredi Kooperatiflerince kullanılan kredilere ise Şekil 3’de yer verilmiştir.

Türkiye’de Tarım Kredi Kooperatiflerinin Mali Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme

Şekil 3. Tarım Kredi Kooperatifleri Kredileri

Kaynak: Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri, www.tarimkredi.org.tr, (Erişim Tarihi: 18.05.2019).

Şekil 3’te yer alan kısa vadeli kredilerden olan aynı krediler: Tarım Kredi Kooperatifi ortaklarının tohum, gübre, yem ve benzeri ihtiyaçları için kullanılmaktadır. Hizmet bedeli kredileri, kooperatifin kiralama veya hizmet alımı yoluyla temin ettiği taşıt, makine, zirai alet vb. araçların, ortakların ihtiyacına yönelik sunulmaktadır. Nakit krediler ise, ortakların üretim girdileri haricindeki ihtiyaçlarının karşılanması için nakit kullandırılan kredilerdir. Diğer kısa vadeli kredi olan sigorta primi kredisidir. Bu kredi tipi, tarımsal sigortalar ile Merkez Birliğince tarafından belirlenen sigorta prim bedelleri için kullandırılmaktadır. Toprak analizi kredileri ise ortakların kontrollü gübre kullanımını sağlamak ve etkin gübre kullanımı için gerekli toprak analizi giderleri için kullandırılmaktadır.

Şekil 3’te yer alan orta vadeli kredilerden biri olan tarımsal araç-gereç kredileri, traktör, biçer-döver gibi tarım araç-gereçlerinde ortaklara en fazla 4 yıla kadar vadeli kullandırılan aynı kredilerdir. Bir diğer orta vadeli kredi olan hayvancılık yatırım kredileri ise, ortakların çeşitli hayvancılık faaliyetleri için gerekli malzemelerinin temin edilebilmesi amacıyla en fazla 4 yıla kadar vadeli krediler olmaktadır.

3. Türkiye’de Tarım Kredi Kooperatiflerinin Mali Yapısı Üzerine Bir İnceleme

Günümüzde pek çok kurumda olduğu gibi kooperatiflerin de karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri, mali sorunlardır. Tarımsal kooperatiflerin kendilerine ait mali kaynaklarını oluşturma ve bu kaynakları rasyonel şekilde kullanmalarına ilişkin yaşadıkları zorluklar geçmişten beri süregelmektedir. Dolayısıyla koope-

ratifler varlığını devam ettirmeleri için dış müdahalelerden etkilenmeyen güvenli mali kaynaklara ihtiyaç duymaktadır.

Tarım Kredi Kooperatiflerinde mali kaynaklar, iç kaynaklar (öz kaynaklar) ve yabancı kaynaklardan oluşmaktadır. Kooperatiflerin iç finansman kaynakları devamlılık arz etmeli ve kooperatifin oto finansman gücünü de yansıtmalıdır (Seyfioğlu, 2010). Ortaklık payı, yedek akçeler, risturn ve özel fonlardan ve ortaklardan sağlanan diğer kaynaklar kooperatiflerin öz kaynaklarını oluşmaktadır (Turan, 1992).

Kooperatif işletmelerinde yabancı mali kaynaklarının sağlanması hususunda çeşitli yollara başvurulmaktadır. Bu şekilde elde edilen mali kaynaklarına ‘yabancı kaynak’ denilmektedir. Bu kaynaklar genellikle devlet yardımları, finans kurumları ve bankalardan alınan krediler, kooperatif ortaklarından tasarruf mevduatı toplama ve çıkarılan tahvillerdir (Helm, 1979). Yabancı kaynaklar, fonların geri ödenme süresine göre kısa (1 yıla kadar vadeli) ve uzun (1 yıldan uzun vadeli) vadeli olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri öz kaynakları dışında ihtiyaç duyduğu fonları T.C. Ziraat Bankası ve 1581 sayılı Kanunun 5330 sayılı Kanunla değişik 11. maddesine göre yurt içi banka, finans veya kredi kuruluşlarından temin edilen ticari kredilerle karşılamaktadır. Kooperatiflerin ihtiyaç fazlası nakitleri öncelikle Bölge Birliklerinde oradan da Merkez Birliğinde toplanarak değerlendirilmektedir.

Tarım Kredi Kooperatifleri mevzuatında; kurumun kredi ihtiyacı için yurt içi banka, finans veya kredi kuruluşlarından karşılanacağı veya 1581 Sayılı Kanun’un 3. Maddesi’ne göre “kurulacak veya iştirak edilecek banka ile tarım kredi kooperatifleri bölge birliği ve Türkiye Tarım Kredi kooperatifleri Merkez Birliğince karşılanabileceği” hüküm altına alınmıştır. Ayrıca Kooperatifçe toplanacak mevduatın ortaklara kredi olarak kullanılmasında, Merkez Birliği yönetim kurulu tarafından tespit edilecek esaslara uyulacağı, kullanılmayan kaynakların ise Merkez Birliği emrine verileceği ve bu konudaki (kurumun kullanılmayan kaynakları değerlendirmesi ile ilgili hususları) usul ve esasları Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Yönetim Kurulunca tespit edileceği belirtilmiştir. İlgili madde gereği Merkez Birliği sadece yurt içi finans veya kredi kurumlarından kredi kullanmasına cevaz verilmiş olup, yabancı kaynak ihtiyacında kurum istediği kurum veya kurumlarından serbest piyasa koşulları ve faiz oranlarında uzun veya kısa vadeli kredi kullanabilmektedir. Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri’nin bir yıl içerisinde kullanılmak istediği kredinin fonlanması için iki ana kaynak olan

Türkiye’de Tarım Kredi Kooperatiflerinin Mali Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme

öz kaynak ve yabancı kaynaklarla finansman temini yapılarak üreticilerin girdi ihtiyaçları karşılanmaktadır.

Yabancı kaynakların kullanma yönteminde, Merkez Birliği ihtiyacı olan kredi tutarı için bankalardan teklif aldıktan sonra, finans kuruluşları Merkez Birliğine kredi kullanılmakta ve bu kredi ile 17 Bölge Birliği, 1625 birim kooperatif ve kurumun sahibi olduğu işletme ve iştiraklerin kredi ihtiyacı karşılanmaktadır. Kurumun asli finansman kaynağı olan öz kaynak kalemine ilişkin ise, Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Anasözleşmesi’nde; 13. Madde’de ‘ortakların sermaye payları’, 14. Madde’de ‘payların oranları ve ödenme şekilleri’, 15. Madde’de ise ‘ödeme süreleri’ bilgileri açıklanmıştır.

Kurumun ortaklarının katılımı sonucu ödenen sermayeler ile oluşan öz kaynaklar ile ilgili olarak, ortakların sermaye paydaşları olması yönüyle yılsonunda hesaplanan gelir-gider farkının müspet çıkması neticesinde risturn ayrılarak paydaşlara belli oranlarda aynı veya nakdi ödeme yapılabilmektedir. Ancak Tarım Kredi Kooperatiflerinde yılsonunda % 40 oranında risturn ayrılmasına rağmen bu şekilde bir ödeme yapılmamaktadır.

Tarım kredi kooperatiflerinin ikinci önemli finansman kaynağı olan yabancı kaynaklarla ilgili olarak, 1581 sayılı Kanun’un 3. Maddesi’nde ve kurumun Anasözleşmesi’ nin ilgili maddelerinde yurtiçi bankalar ve finans kuruluşlarından finansman sağlanabileceği belirtilmiştir. İlgili kanun ve mevzuatlar gereği Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği anlaşmalı olduğu finans kuruluşları ile krediyi kullanacakları dönemdeki piyasa koşullarına göre borçlanabilir ve belli bir komisyon ile ortaklarını fonlayabilmektedir.

Tarım kredi kooperatiflerinin 2013-2017 dönemi kredi dağılımı ve ortak sayısına Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. 2013-2017 Yılları Kredi Dağılımı ve Ortak Sayısı

	2013	2014	2015	2016	2017
Kullandırılan Toplam Kredi	5,220,853,823	5,947,587,441	6,405,798,867	6,765,228,505	7,619,314,092
Ortak Sayısı	409,496	421,286	426,092	422,156	422,526
Ortak Başına Düşen Kredi	12,749	14,117	15,033	16,025	18,032

Kaynak: Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri 2017 Yılı Sonu Faaliyet Raporu, s.29’dan elde edilen veriler doğrultusunda tarafımızca hazırlanmıştır.

Türkiye’de Tarım Kredi Kooperatiflerinin Mali Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme

Tablo 1’e göre, kullanılan toplam krediler yıllara göre sürekli bir artış göstermektedir ve 2017 yılında kullanılan toplam kredi 2013 yılında kullanılan toplam kredinin 1.46 katına ulaşmıştır. İlgili yıllarda ortak sayısında düzenli bir değişim olmamasına rağmen, ortak başına düşen kredi miktarında sürekli artış olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda ise kullanılan toplam kredilerin türleri yönüyle 2013-2017 yılları arasında gelişimine yer verilmiştir.

Tablo 2. Tarım Kredi Kooperatifleri Kredi Türleri (Bin TL)

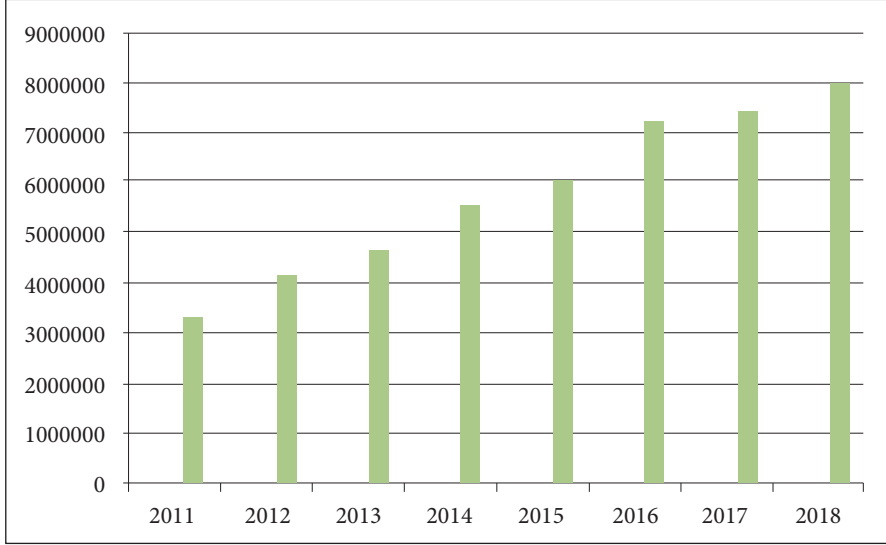
İşletme Kredisi	2013	2014	2015	2016	2017
Kısa Vadeli Krediler	4,900,140	5,438,912	5,560,708	5,904,399	6,916,552
Orta Vadeli Krediler	320,685	508,675	845,088	860,830	702,762
Genel Toplam	5,220,825	5,947,587	6,405,796	6,765,229	7,619,314

Kaynak: Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri 2017 Yılı Sonu Faaliyet Raporu, s.30.

Tablo 2’ye göre, 2013-2017 döneminde kısa vadeli kredilerin orta vadeli kredilere göre genel toplam içindeki payının daha fazla olduğu görülmektedir. Nitekim 2017 yılı itibariyle, kısa vadeli kredilerin genel toplam içindeki payı %91 iken orta vadeli kredilerin genel toplam içindeki payı % 9 olarak gerçekleşmiştir. Buradan hareketle, Türkiye’de söz konusu yıllarda kredilerin ortaklara daha çok kısa vadeli krediler olarak kullanıldığı sonucuna ulaşılabilmektedir.

Tablo 3’de Kurumun Merkez Birliği 2011-2018 yılları kredi bakiyesi gelişimine yer verilmiştir.

Tablo 3. Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği 2011-2018 Toplam Kredi Bakıyesi

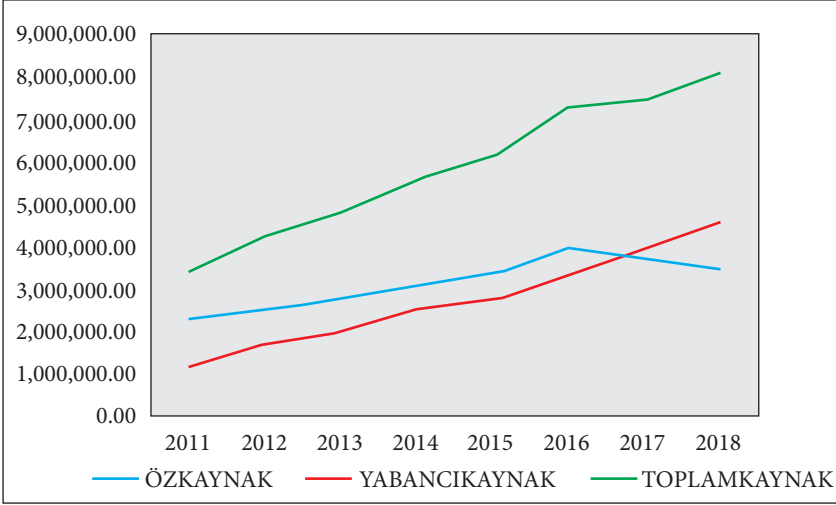

Kaynak: Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği (TTKKMB), Finansman Müdürlüğü.

Tablo 3’e göre, Türkiye’de tarım kredi kooperatifleri merkez birliği toplam kredi bakıyesi yıllar itibariyle 2011’den 2012’ye %23, 2012’den 2013’e %12, 2013’ten 2014’e %19, 2014’ten 2015’e %10, 2015’ten 2016’ya %18, 2016’dan 2017’ye %3 ve 2017’den 2018’e %8 oranında bir artış göstermiştir. Sonuç olarak, toplam kredi bakıyesi 2011 yılından 2018 yılına kadar yıllar itibariyle düzenli denilebilecek bir artış gerçekleştirerek 2011 yılından 2018 yılına kadar %138 oranında artmış ve 2018 yılında kullanılan toplam kredi kaynağı 8.053.483,417 TL olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 4’de ise Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri’nin ülke çiftçisinin girdilerini sağlamak için kullandığı kredilerin 2011-2018 yılları arasındaki finansman kaynaklarının dağılımına yer verilmiştir.

Tablo 4. Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği 2011-2018 Yıllar Kredi Finansman Kaynakları Dağılımı

Kaynak: TTKKMB, Finansman Müdürlüğü, <http://www.tarimkredi.org.tr/>, 05.10.2019.

Tablo 4’e göre, 2011 yılında kullanılan kredinin üçte ikisinden fazlasının (%67,22) kurumun öz kaynaklarından fonlandığı, fakat 2018 yılına gelindiğinde bu seviyenin çok daha düşük seviyelerde (%43,10) gerçekleştiği görülmüştür. 2011 yılından 2018 yılına kadar toplam kredi kullanımını % 138 oranında artmasına rağmen, söz konusu yıllarda öz kaynakların % 52 seviyesinde arttığı ve bu trend devam ederse yabancı kaynak kullanım oranının her geçen yıl artacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca yabancı kaynak kullanım oranıyla birlikte faiz oranlarının da artması durumunda kurumun yeni bir mali yapılanmaya girmesi kaçınılmaz olacaktır.

Tarım Kredi Kooperatifleri kurumun mali sıkıntısını gidermek amacıyla 2011 yılında kamuoyuyla paylaştığı “Tarım Kredi 2023 Strateji Belgesi ve Eylem Planı” çalışmasında, kooperatif bankacılığı ve finansman hizmeti alanlarında amaç ve stratejilerini açıklamıştır. Bu çalışmada hedeflenen doğrultuda Tarım Kredi Kooperatifleri’nde kredi işlemlerinin rasyonalizasyonu ile kredi almanın kolaylaştırılması ve Tarım Kredi Kooperatifleri’nin kendi bankasını kurması hedeflenmektedir. Kurumun ‘Katılım Bankası’ kurması veya ortak olması yoluyla bankacılık sektörüne dâhil olması ve bu yolla daha uygun kredi temin edilmesinin kanun ve mevzuat alt yapısı incelendiğinde, Merkez ve bölge birlikleri ile kooperatiflerin, kredi ihtiyaçlarını da karşılamak üzere, banka ve sigorta şirke-

ti kurabileceği bu gibi kuruluşlara iştirak edebileceğine ilişkin çıkarımlara ilgili mevzuattan ulaşılabilmektedir.

SONUÇ

Tarım Kredi Kooperatifleri’nin finansman sorunu yaşamaları nedeniyle kurumun çözüme yönelik hedef ve yöntemlerini belirlemesi gerekmektedir. Nitekim bu doğrultuda bir ‘Kooperatifler Bankası’ kurulması öne sürülmüştür. Bu gelişmenin yanında kurumun finansman sorununa yönelik uygulanabilecek bir çözüm de, özelleştirilmesi planlanan kamu bankaları hisselerinin bir kısmının tarımsal amaçlı kooperatiflere devredilmesi ile sağlanabilecektir. Bir diğer çözüm ise, tarımsal amaçlı kooperatifler ve birliklerin fonlarının bir araya getirilmesidir. Bu sayede üretici lehine fonların kullanımı sağlanacaktır. Tüm bu metotların uygulanabilmesi için ise tarımsal amaçlı kooperatifler ve birliklerin hemfikir olmaları ve siyasi iradenin de onlara destek niteliğinde politikalar geliştirmesi gerekmektedir.

Katılım bankası kurulması halinde, hem kurumun hem de sektörün mali sorunları için iyi bir alternatif oluşturulabilecektir. Kurumun kanununda yer alan mevduat toplama ve banka kurulma faaliyeti ile diğer bankalardan ziyade sektörün dinamiklerine olan hâkimiyeti nedeniyle daha cazip koşullarda kredi sağlanabilecektir. Kurum mevcut haliyle üreticiden tüketiciye süreçlerin sadece üreticiye girdi temini noktasını finanse etmektedir. Kurulması muhtemel katılım bankası ile tarımsal üretim (bitkisel üretim, hayvansal üretim ve diğer üretim), tarımsal ürünlerin pazarlanması (kooperatifler, fabrikalar ve tüccarlar), tarımsal ürünlerin işlenmesi (ürünlere ekonomik değer kazandırılması), perakende (tarımsal ürünlerin nihai tüketiciye ulaştırılması için market ve pazarlama kanallarına sunulması) ve tüketici (nihai tüketim) süreçlerini de kredilendirme imkanı sağlanabilecek sektörde çok daha aktif ve regülasyon görevinde daha etkin olunabilecektir.

Kullandırılan yabancı kaynakların ticari kredi faiz oranları ile kullandırıldığı ele alındığında, bankalar tarafından kuruma kullandırılan ticari faiz oranlı kredi yerine tarımsal faizli kredilerin kullandırılması önem arz etmektedir. Kurum mevcut durumda her ne kadar yurt içi bankalar ve diğer finansal kuruluşlardan kredi kullanma imkânına sahip olsa da ağırlıklı olarak T.C. Ziraat Bankası tarafından fonlanmaktadır. Ancak burada kurumun dezavantajlı olduğu bir durum söz konusudur. O da, kullanılan kredinin ticari faiz oranları üzerinden kredilendirilmesidir. Tarım Kredi Kooperatiflerinin kredi portföyünün tarımsal faaliyette bulunan çiftçiler olduğu göz önünde bulundurulursa, kurumun bankalar tarafından tarımsal faiz oranları ile kredilendirilmesi hem çiftçi açısından hem piyasa açısından olumlu etkiler meydana getirecektir. Yüksek oranlı ticari faiz ile kredi kullanmak

yerine tarımsal faiz oranları ile kredi kullanma konusunda Ziraat Bankası veya tarımsal kredi kullandıran başka bankalarla Tarım Kredi Kooperatifleri arasında bir anlaşma yapılması hem Türk çiftçisi hem de ülke tarımı için önem arz etmektedir.

Sonuç olarak, Tarım Kredi Kooperatifleri’ni daha rekabetçi ve mali yapısı güçlü bir hale getirebilmek için kaynaklarını daha verimli şekilde kullanabileceği, daha uygun kredi temin edebileceği veya piyasa koşullarına göre daha avantajlı kredi sunabileceği bir hale getirilmesi gerekmektedir. Bu da, Katılım Bankası kurularak ve tarımsal oranlı düşük faizli krediler kullandırılarak mümkün olabilecektir. Böylece kurum hem ülke bazında özgün bir kooperatifçilik anlayışına, hem de dünyadaki kooperatifçilik sektörüne daha hızlı entegre olabilen bir yapıya dönüşebilecektir.

KAYNAKLAR

- Bayram, S. (2012). Osmanlı Devleti’nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilâtı ve Esnaf Loncaları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (21), 81-114.
- Çıkin, A. ve Karacan, A. (1994). *Genel Kooperatifçilik*, İzmir: Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:511.
- Dünya Gazetesi. (2019). Katılım Bankacılığı Tekniği İle Gıda Fiyatı Regülasyonu Geliyor, ulak.tarimkredi.org.tr, (Erişim Tarihi: 15.04.2019).
- Esen, F. (2000). Kooperatifler ve Ülkemizdeki Durumu. *Karınca Dergisi*, Sayı:798, ss.24-27.
- Everest, B., Yercan, M. (2010). Yoksullukla mücadelede kooperatiflerin önemi: Tarım Kredi Kooperatifleri örneği. 10. *Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, 2, 5-7.
- Hazar, N. (1967). *Tarım Kooperatiflerinde Finansman Sorunu*, Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu.
- Hazar, N. (1970). *Kooperatifçilik Tarihi*, Ankara: Tarım Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları
- Helm, F. C. (1976). *Kooperatif İşletme Ekonomisi*, (Çev. İlhan Cemalcılar), Eskisehir İ.T.İ.A. Yayını, Yayın No:150/92, ss.52-56.
- International Cooperative Alliance-ICA, <https://www.ica.coop>, (Erişim Tarihi: 12.06.2019).
- İloğlu, A. (1964). Türkiye’de Zirai Kredi ve TC Ziraat Bankası. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (15), 89-118.
- İnan, İ. H. (2008). *Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Kara, M. (2003). *Kooperatifçilik*, Bolu: Eduser Yayıncılık.
- Mülayim, Z. G. (2013). *Kooperatifçilik*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Mülayim, Z. G. (1975). *Genel ve Tarımsal Kooperatifçilik*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Türkiye’de Tarım Kredi Kooperatiflerinin Mali Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme

- Özdemir, G., Keskin, G., Özüdođru, H. (2011). Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Tarımsal Kooperatiflerin Önemi Economic Crisis In Turkey And The Important of Agricultural Cooperatives. *Tekirdađ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 101-113.
- Sayılı, M., Adıgüzel, F. (2013). Tokat İli Merkez İlçede Tarım Kredi Kooperatiflerine Ortak Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 19(1), 103-117.
- Seyfioğlu, Mahmut. (2011), Tarım Kredi Kooperatiflerinin Mali Yapısının Tespiti ve Sorunlarının Çözümüne Yönelik Öneriler, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tarım Kredi Kooperatifleri Anasözleşmesi. (2018), www.tarimkredi.org.tr, Erişim Tarihi: 20.05.2019.
- Turan, A. (1992). Kooperatif İşletmelerde Finansman. *Kooperatifçilik Dergisi*, ss. 8-11
- Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri 2017 Yılı Sonu Faaliyet Raporu, <http://www.tarimkredi.org.tr>, (Erişim tarihi:17.06.2019).
- Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri, www.tarimkredi.org.tr, (Erişim Tarihi: 18.05.2019).
- Ürper, Yılmaz (1996). *Kooperatif İşletmeciliği*, Eskişehir: Birlik Ofset Yayıncılık.
- Yercan, M. (2007). Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tarımın Örgütlenme Deseni ve Tarımsal Kooperatifler, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 13(1) : 19 – 29.
- Yüksel, S. (2005). Kooperatifçiliğın Türkiye’deki Tarihi Gelişimi, Önemi ve Sayısal Veriler Işığında Günümüzdeki Durumu, Ankara. XVIII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi, 29-30.
- 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu, www.tarimkredi.org.tr, Erişim Tarihi: 25.05.2019.